

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 20. července 2021 ve věcech č. 58361/12, 25592/16 a 27176/16 – *Zoltán Varga proti Slovensku*

Senát první sekce Soudu jednomyslně rozhodl, že sledování stěžovatele zpravodajskou službou, která v tomto směru nepodléhala prakticky žádným právním omezením, nedoprovázely odpovídající záruky, což vedlo k porušení práva stěžovatele na respektování soukromého života.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatel spolupracoval v rozhodné době s vlivnou finanční skupinou a vlastnil byt, který příležitostně přenechával k užívání jiným osobám. K návrhu Slovenské informační služby (dále „SIS“) vydal krajský soud v listopadu 2005 příkaz ke sledování osob a věcí pod kódovým označením Gorila, týkající se bytu a stěžovatele (dále „první příkaz“). V květnu 2006 bylo sledování dalším příkazem rozšířeno o třetí osobu s utajenou identitou (dále „druhý příkaz“). SIS realizovala příkazy formou zvukových odposlechů ve zmíněném bytě. V roce 2012 tyto příkazy byly v rozsahu, v němž se týkaly stěžovatele, zrušeny slovenským Ústavním soudem. V civilním řízení zahájeném stěžovatelem proti SIS soud konstatoval porušení stěžovatelových osobnostních práv. V mezidobí mezi vydáním prvního a druhého příkazu byl vydán další příkaz ke sledování stěžovatele (dále „třetí příkaz“), který Ústavní soud zrušil v roce 2016.

Výstupem sledování prováděného na základě všech tří příkazů byl jednak primární obsah v podobě zvukových nahrávek, jednak odvozený obsah v podobě analýz a shrnutí primárního obsahu. Primární obsah získaný na základě prvního a druhého příkazu SIS zřejmě v dubnu 2008 zničila. Zbývající materiály zůstaly archivovány v souladu se zákonem o SIS, přičemž přesná pravidla byla stanovena vnitřním předpisem vydaným ředitelem SIS. Určitý obsah spojený s uvedenými příkazy byl taktéž součástí spisu vedeného krajským soudem jakožto soudem vydávajícím příkaz ke sledování. Spisy týkající se všech tří příkazů byly zničeny v dubnu 2016 a březnu 2017.

V prosinci 2011 se na internetu objevil text, který se jevil jako analytické shrnutí obsahu odposlechů bytu. Podle něj se v bytě odehrávaly schůzky stěžovatele s vlivným představitelem výše uvedené finanční skupiny a vysoce postavenými politiky, při nichž mělo docházet mimo jiné ke koordinaci rozsáhlé korupce při privatizaci státních podniků a k podplácení členů parlamentu. V roce 2018 pak bylo v nesouvisející trestní věci zajištěno úložiště obsahující nahrávku, která byla pravděpodobně zdrojem tohoto textu. Toto úložiště zřejmě sloužilo a slouží jako důkazní prostředek v jiných trestních věcech a zároveň jeho obsah v roce 2019 unikl do médií a na internet.

Zveřejnění uvedeného textu vzbudilo (a dodnes budí) mimořádný veřejný zájem. Vnitrostátní orgány v této souvislosti provedly několik vyšetřování, v první řadě podezření, že SIS nepředala výsledky sledování orgánům činným v trestním řízení a zda příslušníci SIS výstupy sledování nezneužili k vydírání, za druhé ohledně podezření z korupce popisované v uvedeném textu, za třetí ohledně pomluvy ze strany ministra vnitra kvůli jeho vyjádřením na tiskové konferenci.

Stěžovatel se o svém sledování dozvěděl z anonymního dopisu a k jeho žádosti mu bylo v roce 2011 krajským soudem sděleno pouze to, že byl v roce 2005 vydán první příkaz k jeho sledování a že další informace nelze bez souhlasu SIS poskytnout, jelikož podléhají režimu utajení. V červnu 2011 podal stěžovatel ústavní stížnost proti postupu SIS a krajského soudu, které bylo v části napadající nezákonnost vydání příkazu k odposlechům vyhověno z důvodu porušení stěžovatelova práva na spravedlivý proces a na respektování soukromého života. Ve vztahu k SIS Ústavní soud stížnost odmítl, když konstatoval nedostatek své pravomoci k přezkumu jejího jednání.

V návaznosti na uvedené rozhodnutí Ústavního soudu se stěžovatel pokoušel domoci zničení primárního i odvozeného obsahu získaného na základě příkazů ke sledování jeho osoby SIS. Jeho

návrhům však ze strany několika slovenských orgánů, mimo jiné trestního soudu, správních soudů, státního zastupitelství nebo úřadu vlády, nebylo vyhověno, a to v zásadě z důvodu, že tyto orgány nejsou oprávněny nařídít SIS odstranění dat. Stěžovatel proti postupu soudů a SIS brojil znovu ústavní stížností, v níž se dále domáhal i zrušení třetího příkazu. Ústavní soud o těchto věcech rozhodoval společně a v části týkající se primárního obsahu získaného na základě prvního a druhého příkazu konstatoval, že tato data již podle SIS byla odstraněna, odvozený obsah pak právní úprava nepřikazovala odstranit. V této části proto byla ústavní stížnost nepřipustná. Ve vztahu k třetímu příkazu pak Ústavní soud dovodil porušení stěžovatelových práv zaručených články 6 a 8 Úmluvy a třetí příkaz zrušil.

V návaznosti na výše uvedená rozhodnutí Ústavního soudu se stěžovatel v roce 2014 u civilního soudu domáhal zdržení se protiprávního zásahu do jeho osobnostních práv ze strany SIS v podobě zabránění dalšímu využívání a odstranění jakéhokoli obsahu získaného realizací všech tří příkazů. Odvolací soud této žalobě stěžovatele částečně vyhověl, avšak pouze konstatoval, že neoprávněným použitím technických prostředků získávání zpravodajských informací a neoprávněným získáváním takových informací těmito prostředky bylo zasaženo do stěžovatelových osobnostních práv. Nemohl však SIS nařídít odstranění dat, jelikož v tomto směru stěžovatelův návrh nebyl a nemohl být určitý a případná uložená povinnost by nemohla být ani vykonána, ani nebylo možné jinak SIS nařídít určitý způsob manipulace s takovým obsahem, neboť v tomto směru soud postrádal pravomoc.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

Stěžovatel namítal porušení práva na respektování svého soukromého života.

Soud předně konstatoval, že předmětem jeho posouzení není vydání předmětných tří příkazů (jelikož již byly zrušeny Ústavním soudem), ale pouze existence přiměřených záruk proti zneužití státní moci. Následně k otázce přijatelnosti stížnosti uvedl, že námitky vlády v tom směru, že primární obsah získaný na základě příkazů byl již odstraněn a že v civilním řízení bylo odvolacím soudem konstatováno porušení stěžovatelových práv, nemohou stěžovatele zbavit postavení oběti ve smyslu čl. 34 Úmluvy. Vnitrostátní orgány totiž nedostatečným způsobem uznaly porušení Úmluvy a nezjednaly dostatečnou nápravu, když důvodem odstranění primárního materiálu nebylo porušení stěžovatelových práv a rozhodnutí odvolacího soudu se v podstatě nezabývalo námitkami stěžovatele stran existence dostatečných záruk proti zneužití, ani jinými aspekty zákonnosti realizace prvního až třetího příkazu ve smyslu Úmluvy. Ohledně námitky nevyčerpání vnitrostátních opravných prostředků Soud konstatoval, že tyto prostředky by mohly být považovány za účinné ve smyslu Úmluvy jediné tehdy, pokud by zahrnovaly možnost požadovat zničení zpravodajského obsahu. Naproti tomu v rozsahu, v němž stěžovatel tvrdil, že k úniku obsahu získaného realizací příkazů došlo ze strany SIS, Soud prohlásil stížnost kvůli nedostatku důkazů za zjevně neopodstatněnou, a tudíž nepřijatelnou.

K otázce existence zásahu do práv stěžovatele Soud uvedl, že i přes specifické okolnosti věci, kdy Soudu nebyly předloženy výsledky provedení předmětných příkazů, není sporu o tom, že stěžovatel byl na základě těchto příkazů podroben sledování a že obsah tímto sledováním získaný byl, popřípadě stále je, uchováván SIS a krajským soudem.

Při posuzování oprávněnosti zásahu Soud postupoval standardním třístupňovým testem. Nejprve konstatoval, že realizace všech tří příkazů měla zákonný základ v podobě zákona o ochraně soukromí před odposloucháváním a tyto příkazy byly vydány soudem. Tyto příkazy ovšem Ústavní soud následně prohlásil za nezákonné a neústavní. Ani Ústavní soud, ani krajský soud se přitom nezabývaly posouzením jednání ze strany SIS. Z podkladů v této věci, zejména z rozhodnutí slovenských soudů, zároveň plyne obraz SIS jako zpravodajské služby, která si fakticky sama vydávala příkazy opravňující ji k zásahům do jednotlivých základních práv, jelikož soudy při rozhodování o vydání těchto příkazů prakticky neověřovaly skutkový stav. Za těchto okolností tak nedostatky příkazů ke sledování, tak jak je shledal Ústavní soud, z povahy věci zpochybňují jejich použití proti stěžovateli.

Co se týče dalších prostředků proti svévolným zásahům do soukromí ze strany SIS, vnitrostátní právní předpisy sice stanovily povinnost soudu, který vydal příkaz ke sledování, průběžně zkoumat, zda důvody opravňující k použití informačně-technických sledovacích prostředků nadále existují, v posuzované věci však nic nenasvědčovalo tomu, že by tak příslušný soud skutečně činil. Jak ostatně plyne z vyjádření krajského soudu v řízení před Ústavním soudem, bylo v relevantní době běžnou praxí, že SIS soudu nepředkládala žádné záznamy o realizaci příkazu ke sledování ani protokoly o zničení získaných záznamů. Taktéž v předmětné době neexistovala žádná zvláštní pravidla upravující tuto otázku. Pasivní přístup soudu vydávajícího příkaz pak vyústil ve zničení spisů týkajících se vydání příkazů ke sledování.

Ostatní vnitrostátní orgány, na které se stěžovatel obrátil, pak konstatovaly, že nedisponují pravomocí posuzovat zákonnost postupu ve vztahu k SIS a jejímu nakládání s obsahem získaným při sledování. V této souvislosti krajský soud konstatoval, že kontrola SIS byla hlavně politická a příslušný kontrolní orgán v podobě parlamentního výboru ve vztahu k jednotlivcům nedisponoval pravomocí rozhodovat o jejich nárocích vůči SIS. Uplatňování příkazů ke sledování však nespádalo ani do působnosti správního soudnictví a vyloučeno bylo i z rozsahu pravidel odpovědnosti státu za nesprávný úřední postup.

Ačkoli pak krajský soud v řízení o ochraně osobnosti stěžovateli prakticky vyhověl, když konstatoval porušení jeho práv mimo jiné ze strany SIS, jeho rozhodnutí bylo zřejmě založeno pouze na zrušení příkazů ke sledování Ústavním soudem. Jednání a postup SIS tak před slovenskými soudy nebyly věcně přezkoumány (*mutatis mutandis, Akhlyustin proti Rusku*, č. 21200/05, rozsudek ze dne 7. listopadu 2017, § 25). Uvedené rozhodnutí krajského soudu také přišlo až takřka po deseti letech, během nichž se stěžovatel neúspěšně domáhal projednání svých nároků.

Soud tak ve světle uvedeného uzavřel, že vzhledem k nejasnosti použitelných pravidel upravujících dohledovou pravomoc, k neexistenci ustálených postupů pro uplatňování stávajících pravidel, jakož i vzhledem k nedostatkům při jejich samotném uplatňování měla SIS při provádění všech tří příkazů prakticky neomezenou diskreční pravomoc, která nebyla doprovázena ochranou proti svévolným zásahům. Posuzovaný zásah tak nebyl „v souladu se zákonem“ ve smyslu článku 8 odst. 2 Úmluvy.

K otázce uchovávání primárního a odvozeného obsahu SIS uvedl Soud zaprvé to, že uchovávání primárního obsahu získaného na základě třetího příkazu bylo po zrušení tohoto příkazu Ústavním soudem zjevně protiprávní. Ačkoli pak měl podle názoru Ústavního soudu zajistit zničení tohoto obsahu v souladu se zákonem o SIS krajský soud, tento opakovaně dovodil, že v tomto směru nedisponuje pravomocí. V této souvislosti krajský soud konstatoval, že v důsledku zvláštní povahy činnosti SIS nebylo pro stěžovatele, soud ani soudní exekutory možné přesně identifikovat dotčený obsah, který měl být odstraněn, což v praxi rovněž ústilo v nemožnost uplatnit nárok na odstranění takového obsahu u obecných soudů (*mutatis mutandis, Centrum för rättvisa proti Švédsku*, č. 35252/08, rozsudek velkého senátu ze dne 25. května 2021, § 342).

Dále Soud konstatoval, že uchovávání obsahu získaného v důsledku sledování osob a věcí SIS podléhalo režimu, jehož značná část byla určena vnitřním předpisem ředitele SIS, který ovšem podléhal režimu utajení, a nemohl tak být stěžovateli ani Soudu zpřístupněn. I ve světle již uvedeného, a sice že zřejmě žádný z vnitrostátních orgánů nedisponoval pravomocí k přezkumu jednání SIS v otázce sledování osob a věcí informačně-technickými prostředky, Soud uzavřel, že uchovávání primárního i odvozeného obsahu podléhalo utajeným vnitřním pravidlům bez možnosti vnější kontroly. Tato pravidla tak stěžovateli nebyla přístupná a neposkytovala mu žádnou ochranu před svévolným zásahem do jeho práva na respektování soukromého života. Soud navíc shledal, že od momentu zrušení třetího příkazu Ústavním soudem postrádalo uchovávání primárního obsahu získaného jeho provedením dostatečný zákonný základ. V návaznosti na to již není potřeba zkoumat, zda byly dodrženy ostatní požadavky plynoucí z článku 8 Úmluvy, a lze konstatovat, že k porušení tohoto ustanovení došlo.